

Krajina jako veřejný prostor – plánování krajiny

Krajina jako celek je výslednicí přírodních procesů a lidského působení. Kromě řady dalších důležitých funkcí je veřejným prostorem a prostředím pro formování a fungování lidské společnosti. Také z tohoto důvodu musíme věnovat pozornost jejímu uspořádání a navrhnout její využití tak, abychom mohli efektivně čerpat ze synergií mezi přírodou a člověkem. Současná krajinářská architektura o toto usiluje prostřednictvím plánování krajiny, ale i dalších nástrojů.

Krajina a její využívání od historie po současnost

Struktura české krajiny byla v období před druhou světovou válkou dána dlouhodobým vývojem a zůstávala celkem stabilní, byla výsledkem vývoje v rámci přírodních a kulturních limitů daného území. Péče o krajinu v té době a zachování její kvality představovaly prioritu z prostého existenčního důvodu. Živobytí obyvatel krajiny přímo záviselo na jejím stavu – detailní práci s vodou, hospodaření s energií vodních toků, péči o toky, studánky, remízky, terasy, ornou půdu, louky, mokřady, pochození souvislostí v krajině na místní úrovni. Zemědělství poměrně dobře respektovalo strukturu krajiny, což souviselo také s tehdejšími technickými možnostmi.

Velké změny přineslo období po r. 1948. Nastala kolektivizace zemědělství a nastavení jeho průmyslové podoby po vzoru zemědělství Sovětského svazu. Změna způsobu hospodaření znamenala likvidaci hranic pozemků, komunikací, remízků, teras, mokřadů. Následkem došlo k narušení pracně vyladěného vodního režimu krajiny, poškození půd mimo jiné erozí, ztrátě původní sítě obslužných komunikací. Cestní síť však sloužily i jako přirozené členicí struktury v krajině. Nebyly plánovány „od stolu“, vznikaly postupným historickým vývojem a pokud zůstaly zachovány, mnohé se používají dodnes. Kvůli změnám ve využívání krajiny ale řada z nich zanikla. Některé přirozené, jiné byly násilně zrušeny po r. 1948 a v období normalizace v 70.–80. letech. Síť historických cest je přitom kulturním dědictvím, a proto je nutné zvažovat obnovu původních tras historických cest především v případě současného požadavku na zmenšování rozsáhlých zemědělských půdních bloků.

Zásadním prvkem funkčnosti krajiny je voda a její distribuce, propojuje všechny části krajiny, organismy, člověka. Je krví krajiny, naprosto nezbytnou a nepostradatelnou součástí našeho života. Hydrologický systém bývá složitý a funkční. Nicméně lidstvo si ho přizpůsobuje ve svůj prospěch, a to vedlo k jeho narušení. Postupně docházelo k narovnávání vodních toků, jejich zkracování a zahlubování (u nás již

1 Říční krajina řeky Otavy v Písku. Foto K. Salzmann

od konce 19. století), urychlování odtoku vody z území, odvodňování a vysušování polí a mokřadů (meliorace začaly za první republiky a vyvrcholily v době po r. 1948), docházelo k devastaci říční krajiny. Proto jsou pramené oblasti horních částí toků dnes téměř v celém rozsahu odvodněny. Pouze třetinu toků v České republice máme v uspokojivém ekologickém stavu, dvě třetiny jsou z hlediska životního prostředí nevyhovující, přičemž 26,7 % toků se nachází ve stavu ekologické katastrofy (Štěrba a kol. 2008). Vyvolané změny v krajině přinesly negativní dopady, které vnímáme až do dnešních dnů. Přehlížení místních specifik způsobilo dramatické narušení schopnosti krajiny absorbovat vodu, doplňovat podzemní rezervoáry. Následkem je vyschlá půda a studny na velké části republiky, pokles hladin podzemních vod, neschopnost krajiny reagovat na delší období sucha, vodní toky a přehrady bez vody, nerodící zemědělská pole, umírající lesy, ale i zvyšující se teplota ve městech. Důsledkem snížení retenční schopnosti krajiny jsou

dva extrémní – výrazná a dlouhodobá sucha v obdobích bez srážek, a naopak ničivé povodně v čase extrémních nebo dlouhodobých srážek.

Ani vývoj po r. 1989 nebyl pro českou krajinu vždy příznivý. Půda jako zdroj produkce ztratila pro mnohé vlastníky smysl. Stala se předmětem obchodu, zejména ve vztahu k evropským dotacím. Velkým problémem je stav půdy, výrazně podmíněný úbytkem a degradací její organické složky. Použití herbicidů a dalších pesticidů ochromuje životaschopnost půdních organismů (edafonu). Půda má proto velmi nízkou retenční schopnost, je často zhutněná, velkou část roku bez rostlinného pokryvu a dlouhodobě odvodněná. Obrovský a zcela samostatný problém představuje pokračující suburbanizace a nekoordinovaný nárůst plochy sídel. Rozsáhlý a často zbytečný zábor zemědělské půdy způsobuje výstavbu skladů a obchodních center. Zásadním problémem je i fragmentace krajinářských celků v důsledku nekoncepčního rozvoje zejména liniových staveb technické infrastruktury, především dopravních staveb. Novela stavebního zákona, vznikající s výhradním cílem urychlení výstavby, tento negativní trend ještě prohloubí.

Bezohledné hospodaření, pokračující od minulého století do dnešních dnů a nezohledňující krajinu jako složitý organismus, má za následek drancování a ničení celých ekosystémů. Tento způsob hospodaření může být pouze krátkodobým procesem se zdánlivými rychlými zisky pro vlastníky nebo uživatele, ale také s obrovskými dopady na kvalitu života našeho i dalších generací. Současná devastace půdy včetně edafonu, hydrologických systémů a biologické rozmanitosti znamená, že životnost krajiny je značně omezená. Tím je také limitována naše další přítomnost v ní.

Funkční krajina potřebuje základní a zásadní prostor, který stále víc a víc potlačujeme a nerespektujeme. Vyžaduje podstatně šetrnější zacházení. Klimatické změny násobí přetrvávající problémy české krajiny. Ukazuje se, že dnešní způsob správy a hospodaření v krajině je neúčinný a neudržitelný. Potřebujeme krajinu, jež bude domovem dalších druhů organismů, umožní přiměřené hospodářské využívání a bude pružně reagovat na probíhající změny podnebí.

Česká republika ratifikovala v r. 2004 Evropskou úmluvu o krajině (EÚK, podrobněji v článku na str. CXVIII) a zavázala se tím k jejímu naplňování. K její realizaci ale zatím nedochází. Stále přetrvává pocit, že krajina je nekonečná a že ji lze podle našich potřeb uspokojivě přetvářet a využívat. Stav krajiny vyžaduje komplexní pohled a systémové, holistické řešení tohoto nepříznivého stavu. Musí být vnímána jako funkční celek, jenž je výsledkem přírodních procesů a lidského působení. Je zdrojem ekosystémových služeb (viz článek na str. CXXVI) a prostorem pro život člověka. Krajina, ať už městská, či volná, je prostředím pro formování a chod lidské společnosti a představuje kromě dalších důležitých funkcí veřejný prostor. Je proto potřeba věnovat pozornost jejímu uspořádání a navrhnout využití tak, aby vedlo k obnově a udržení jejich základních funkcí. Naším úkolem je krajinu revitalizovat,

regenerovat, navrátit jí původní úlohu. Odevzdat ji v co nejlepším stavu dalším generacím by mělo být veřejným zájmem. Budeme-li vycházet z EÚK, měli bychom krajinu chránit, pečovat o ni a plánovat ji.

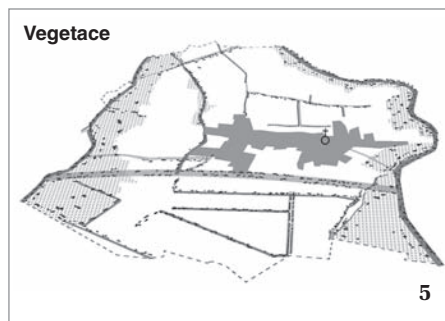
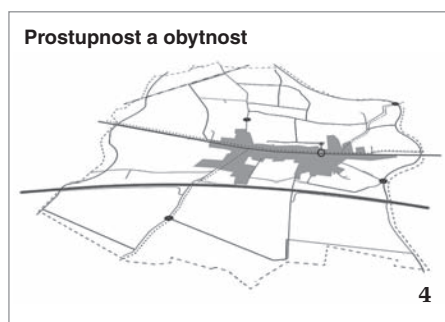
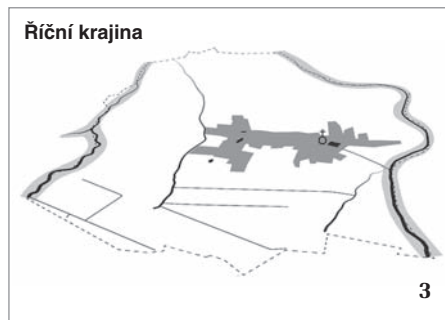
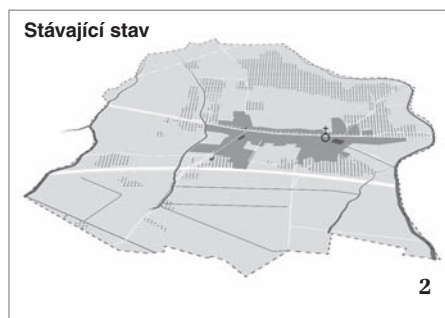
Nutnost plánování

Krajina jako celek, ekosystém, vyžaduje tedy holistický pohled, ale také náš respekt a pokoru. Potřebujeme koncepci – vizi uspořádání krajiny, jež zajistí funkčnost ekosystémů, které ji tvoří. Na politické úrovni je nutné vytvořit strategii nakládání s krajinou, formulovat problémy, nastavit cíle, opatření a přijmout nástroje, které v praxi povedou k udržení a zlepšení krajinné struktury, jejích funkcí a k podpoře ekosystémových služeb. Bez výrazné podpory funkčních ekosystémů a tím i klíčových ekosystémových služeb nelze předpokládat další bezproblémové využívání krajiny člověkem.

V České republice je řada resortů pověřených výkonem správy v určitých dílčích oblastech krajiny. Ministerstvo zemědělství se zabývá oblastmi zemědělství, vodního hospodářství, správy lesů, myslivosti a rybníků. Na území národních parků a chráněných krajinných oblastí však vykonávají státní správu jejich Správy. Ministerstvo životního prostředí je ústředním orgánem pro ochranu přírody a krajiny, ochranu zemědělského půdního fondu, výkon státní geologické služby, ochranu horninového prostředí včetně nerostných zdrojů a podzemních vod, ochranu ovzduší, přirozené akumulace vod, vodních zdrojů a ochrany jakosti vod. Ministerstvo kultury vykonává dohled ve věcech krajinných památkových zón, problematika krajiny v oblastech vojenských újezdů spadá pod Ministerstvo obrany a klíčové kompetence v oblasti územního plánování má Ministerstvo pro místní rozvoj. V důsledku roztržité zodpovědnosti resortů představuje dnešní stav plánování krajiny nesořodný soubor resortních dokumentů, z nichž každý samostatně řeší svou dílčí vizi. Jde např. o lesní hospodářské plány, plány povodí, plány péče o zvláště chráněná území, pozemkové úpravy, územní plány a další dokumenty. Současný alarmující stav naší krajiny, neschopnost zadržet vodu, ubývající (bio)diverzita, neprostupnost a nehostinnost je výsledkem neprovázanosti těchto dílčích přístupů.

Potenciál překlenout resortní přístup mají za daného stavu pouze územní plány. V současné době se však krajinou zabývají pouze na své základní komunikační úrovni a pro komplexní řešení není prostor. Měřítka územního plánu navíc ani nedovoluje vymezovat a řešit drobnější plochy, které bývají pro krajinu velmi důležité. Výsledný návrh řešení dalšího vývoje krajiny rozhodně nelze vytvořit pouhým uspořádáním informací z územně analytických podkladů. Problémy s její funkčností nás nutí hledat nová řešení. Profese zabývající se plánováním v krajině nebo plánováním krajiny zásadním způsobem postrádají komplexní dokument, můžeme ho nazývat krajinným plánem, který by nastavil priority a limity aktivit v krajině a zahájil tak její komplexní revitalizaci a regeneraci.

Potřebujeme si ujasnit, jakou krajinu vlastně chceme a můžeme mít. Prvním kro-

kem může být právě vytvoření krajinného plánu. Krajinné plánování je způsob nacházení kompromisu ve využívání krajiny za předpokladu zachování ekosystémových funkcí a udržitelného života v ní. V první řadě však musíme pochopit způsob fungování krajiny a definovat klíčové prvky nezbytné k jejímu zdravému životu. Je nutné území odborně analyzovat ve všech důležitých vrstvách, vyhodnotit a navrhnout priority a následně vytvořit řešení respektující místní potenciál. Podstatou krajinného plánu je mezioborový přístup – vnímání krajiny jako celku, organismu s přírodními a kulturními atributy. Musí vzejít z tvůrčí práce krajinařského architekta ve spolupráci s dalšími odborníky, obyvateli i uživateli dané krajiny.

Principy tvorby krajinného plánu – příklad realizovaných studií

Prioritou krajinného plánování je zachování krajiny v udržitelném stavu. Krajinný plán definuje nutné optimum k zachování její životaschopnosti a ekosystémových

2 až 5 Zjednodušené vrstvy krajiny, se kterými krajinářští architekti pracují v rámci plánování krajiny. Výchozím podkladem (obr. 2) je stávající krajinná struktura: sídla, komunikace, orná půda, lesy apod. Na ni nasedá vrstva vodního režimu v krajině (3), vrstva tzv. šedé infrastruktury, včetně obytnosti a prostupnosti krajiny pro člověka (4), a nakonec systém vegetačních prvků (5).

6 a 7 Obslužná polní cesta na území obce Kostelní Lhota: současný stav (obr. 6) a vizualizace navrženého řešení (7). Oboustranná alej s travobylinným podrostem zajistí rekreační využití, ochranu proti větrné erozi, posílení biodiverzity, zlepšení vodního režimu a mikroklimatu apod.

8 a 9 Revitalizovaná řeka Výrovka jako prostor se sdílenými funkcemi: stávající podoba (obr. 8) a návrh řešení (9).

Revitalizovaný vodní tok je navržen s mělčím, rozvolněným korytem, břehovou vegetací a trvalým travním porostem v rozlivovém území. Navržená cesta pro pěší zvyšuje prostupnost území a využívá rekreačního potenciálu toku. Všechny orig. E. Jeníková, atelier IN-SITE

služeb, a to včetně udržitelného lidského hospodaření, a usměrňuje rozvoj sídelní a technické infrastruktury. Nutností zůstává komplexní pohled na krajinu a hledání multifunkčního využívání. Jednotlivé prvky v krajině tak mohou sdílet různé funkce. Zastřešující profesí pro mezioborový a tvůrčí přístup je krajinářská architektura. Na základě zkušeností ze zpracovaných územních studií ve formátu krajinného plánu postupujeme při jejich vypracování v souladu s Evropskou úmlouvou o krajině (Salzmann a kol. 2018a, b; 2020). Vycházíme z přírodních, historických a kulturních hodnot, které jsou převzaty z dostupných podkladů, doplněných o terénní šetření a informace z veřejných plánování s obyvateli a uživateli území. Na základě těchto informací a analýzy jejich vzájemných souvislostí identifikujeme problémy, potenciály a limity území, které jsou přeneseny do tzv. problémového výkresu. Poté je definována cílová vize krajiny, cíle a opatření, která povedou k jejímu naplnění, včetně stanovení priorit.

Pro snazší uchopení a třídění informací se nám osvědčila kategorizace jednotlivých témat do vrstev, které jsou postupně popisovány, vyhodnocovány a řešeny v textové, mapové a tabulkové části. Důležitou součástí krajinného plánu se stává prostorové a plošné vymezení jednotlivých opatření v návrhovém výkresu a tabulková část s jejich podrobným popisem. Oba výstupy umožňují začlenění do územně plánovacích dokumentací, plánu společných zařízení v rámci komplexních pozemkových úprav nebo slouží jako podklad pro vypracování dílčích projektů.

Vrstvy krajiny

Jako krajinářští architekti krajinu čteme a chápeme v mnoha vrstvách. Právě jejich vzájemnými vztahy a souvislostmi se zabývá výše zmíněné krajinné plánování, jehož úkolem je tvorba fungující infrastruktury krajiny a vytváření prostoru pro vzájemné synergie. V rámci přípravy krajinného plánu jednotlivé vrstvy analyzujeme,

popisujeme a hledáme vzájemné vazby a problémy. Vrstvy na sebe přitom nasedají v logické posloupnosti. Co tedy rozumíme pod pojmem vrstvy krajiny? Základ tvoří voda a vodní režim v krajině, jež vycházejí především z geologických podmínek, morfologie terénu a klimatu. Ačkoli je vodní režim mnohdy člověkem výrazně ovlivněn, je v zásadě daný a představuje základ fungování krajiny. Následuje vrstva krajinné struktury a využívání území, jež vychází z přírodních podmínek, ale zároveň je výsledkem dlouhodobé činnosti člověka. Třetí, tzv. šedá infrastruktura (sídla a technická infrastruktura) je ve svém vývoji a uspořádání předurčena předešlými dvěma vrstvami. Poté navazuje vrstva obytnosti a dostupnosti pro člověka. Poslední je systém vegetačních prvků, který vychází z přírodních podmínek a ze stávajícího uspořádání krajiny. Vytvoření multifunkčního spojitého systému ploch zeleně je však zásadním způsobem odvozeno od sídelní struktury, technické infrastruktury i prvků obytnosti a dostupnosti krajiny.

Jednotlivé vrstvy krajiny jsou pro potřeby krajinného plánování pracovně vyjádřeny následujícím způsobem.

● Voda v krajině

„Cévní systém“ krajiny tvoří především říční krajina. Základem jejich ekosystémů jsou přírodní součásti, zatímco antropogenní objekty ekosystémů zbavují původního charakteru a v krajním případě ho mohou zcela zlikvidovat (Štěrba a kol. 2008). Z hlediska praktického vymezení je říční krajina vyvinuta od pramenných oblastí až po ústí toků. Jde o jediný spojitý systém – přírodní infrastrukturu – zásadní pro funkčnost celé krajiny a určující kvalitu našeho života. Je podmíněna zejména

geologií, geomorfologií a klimatickými podmínkami území. Její vymezení v krajinném plánování musí respektovat aktuální rozsah území ovlivněného vodním tokem a zohlednit vliv antropogenních činností. Svou funkci plní výhradně jako celek s dostatkem rozlivových ploch s přírodě blízkou vegetací, případně s odpovídajícím hospodářským využitím. Potřebujeme určit způsob využívání této krajiny, revitalizace a rekultivace ploch a agrotechnických a lesnických opatření.

Krajinné plánování se však zabývá i dalšími prvky vodního režimu. Důležitá je zejména práce s dešťovou vodou a podpora jejího zadržení, vsaku či výparu a využití pro zeleň v sídlech i ve volné krajině. V souladu s principem sdílení funkcí představuje území říční krajiny prostředí pro rozliv a retenci vody, biodiverzitu, ale také pro výstavbu a udržování cestní sítě, zlepšení dostupnosti krajiny, rekreaci apod. Říční krajina je jedním ze základních prvků obytnosti území.

● Krajinná struktura, využití území

Krajinnou strukturou rozumíme prostorové uspořádání prvků v krajině, které mají různou velikost, tvar a funkci. Mluvíme o struktuře sídel, urbanistických celků, komunikací, veřejných prostranství, ploch pro výstavbu, ale samozřejmě také bloků orné půdy, lesů, mokřadů, lučních porostů, sadů, alejí, mezí atd. Jejich rozmístění odráží přírodní podmínky a zpravidla představuje důležitý relikt historického vývoje kulturní krajiny. Dílčí struktury a jejich využívání ovlivňují celkovou funkčnost krajiny. Významnou roli mají veškeré přírodě blízké plochy, lesní porosty a zemědělské plochy (podle způsobu využití a péče). Rozhodujícím prvkem je opět multifunkčnost jednotlivých ploch.

Způsob případné péče o ně musí být optimalizován s ohledem na zajištění nejen produkční, ale i krajinné a ekostabilizační funkce. Zásadní je přitom dostatek ploch zeleně s maximální druhovou a věkovou rozrůzněností porostů. Pozornost je třeba věnovat rozloze zemědělských bloků, přerušení odtokových linií na příliš dlouhých zemědělských blocích, rozdělení půdních bloků na menší, např. v souvislosti s obnovou historických cest, zlepšení retence vody v povodí, ochrana a využití důležitých mokřadů a prameništích oblastí jako součástí krajinných parků, podpora prvků územního systému ekologické stability (ÚSES) v rámci zelené infrastruktury apod.

Struktura je také důležitá při prolínání krajiny měst a volné krajiny. Podstatné je vytvoření dostatečných ploch zeleně v rámci sídelní struktury a jejich zapojení do kontextu krajiny prostřednictvím nejen liniových vegetačních prvků. V této souvislosti lze vytvořit cestní propojení mezi sídly a jejich okolím. Plošné a liniové prvky zeleně pak tvoří základ veřejného prostoru pro obyvatele měst a obcí.

● Šedá infrastruktura

Důležitými úkoly krajinného plánování z hlediska rozvoje šedé infrastruktury je zvláště přehodnocení rozvoje zastavěného území v říční krajině; optimalizace dalšího rozvoje zastavěného území, tedy především zachování a využití historického potenciálu, využití stávajících kapacit a koncepční realizace nových ploch; vytvoření funkčního systému hospodaření s dešťovou vodou (vsakování či využití v místě); vytvoření systému sídelní zeleně v souladu se systémem zeleně v krajině, ale i systémem hospodaření s dešťovou vodou (tzv. zelenomodrá infrastruktura)

a následná péče o něj; realizace funkční obytnosti a prostupnosti území v sídlech, tedy funkční cestní sítě pro pěší i pro další alternativní způsoby dopravy a odpovídající systém veřejných prostranství a funkční sídelní zeleně, včetně zapojení do širších prostorových vazeb.

● Obytnost a prostupnost krajiny pro člověka

Tyto parametry jsou základní podmínkou využití krajiny. Mezi prvky obytnosti patří místa pro venkovní pobyt i pro krátkodobá zastavení. Jde o plochy veřejných prostranství v sídle a o body zájmu v krajině, ať už kulturní, nebo přírodní. Prostupnost krajiny zajišťuje síť komunikací. Důležitá je přitom hlavně pěší doprava, případně různé alternativní způsoby, jako je jízda na kole. Právě ty totiž z krajiny vytvářejí veřejný prostor a podporují její využití k pobytu a rekreaci. Rychlostní komunikace pro automobilovou či železniční dopravu naopak často představují (nejen pro člověka) bariéru volného pohybu v území. Cestní síť máme v řadě oblastí nedostatečnou – řešení představuje obnova historických nebo zřízení nových cestních propojení v závislosti na kontextu daného místa. Doplnění cestní struktury s vhodně navrženou doprovodnou vegetací je žádoucí z hlediska obytnosti krajiny, ale také jako členící prvek mnohdy rozsáhlých bloků orné půdy, a přispívá k celkovému ozdravení krajiny (k podpoře biodiverzity, retenci dešťové vody, omezení eroze atd.).

Zobytnění a zpřístupnění krajiny neslouží pouze k rekreaci, je důležitým prostředkem k probuzení zájmu o krajinu a obnovu našeho vztahu k ní. Prožívání a pochopení krajiny se může stát jedním ze základních kamenů zlepšení jejího stavu.

● Systém vegetačních prvků

V rámci krajinného plánu je zásadní vytvořit multifunkční spojitý systém ploch zeleně a vhodně umístěných a dimenzovaných liniiových vegetačních prvků. Nové porosty se navrhuje v návaznosti na stávající systém plošných a liniiových vegetačních prvků, jež mohou být jedním ze zdrojů biodiverzity v krajině. Důležitou úlohu hrají zvláště chráněná území, skladebné prvky územních systémů ekologické stability včetně interakčních, migračních koridorů, významné krajinné prvky apod. Cenným základem je ale vždy stávající zeleň, jež má být vhodnou péčí chráněna a podpořena v rozvoji a funkčnosti. Často jde o porosty na obtížně obhospodařovatelných místech a o doprovodnou vegetaci vodních toků a komunikací. Mnohdy představují pozůstatek historického uspořádání, charakteristický rys kulturní krajiny a důležitou součást její identity. Kostru tvoří zpravidla navržené nebo revitalizované prvky vodního režimu na daném území a obytnosti a prostupnosti území.

Spojitý systém zeleně podpoří vodní režim a mikroklima, heterogenitu a diverzitu krajiny, ochranu půdy proti erozi atd. Již bylo řečeno, jak důležité je zlepšení

prostupnosti krajiny pro člověka a jiné organismy a v neposlední řadě také podpora charakteru a identity krajiny. Z hlediska stávajícího názvosloví v územně plánovací dokumentaci mohou tyto plochy a linie hrát roli skladebních prvků ÚSES – nad jeho rámeček však vždy plní několik výše uvedených funkcí najednou.

Závěrem

Pokud máme čelit dnešním výzvám včetně změny klimatu a napravit důsledky negativních procesů v krajině, nezbyvá než začít odstraňovat jejich skutečné příčiny. Důležitý nástroj, který v České republice zatím postrádáme, představuje komplexní plánování krajiny. Pro nápravu popsaného stavu musíme stanovit priority a začít pracovat na jejich prosazování. Klíčový je přitom celostní pohled na krajinu a zajištění mezioborové a meziresortní spolupráce. K nedílným součástem procesu patří výchova, vzdělávání a osvěta a zároveň zapojení široké veřejnosti a cílových skupin obyvatelstva do plánování krajiny i do její ochrany a péče o ni. Zásadní požadavek krajinného (ale také územního) plánování zní srozumitelnost a jednoduchost. Bez srozumitelné interpretace výstupů plánování nedosáhneme jejich úspěšné realizace. Nakonec funkční krajina je kromě svých ostatních důležitých funkcí veřejný prostor – a tudíž veřejný zájem.

Použitá literatura uvedena na webu Živý.

Eva Semančíková

Evropská úmluva o krajině a nástroje její implementace

Krajina. Bereme ji jako samozřejmou každodenní součást našeho života, co zde vždy byla a bude. Ale je to opravdu tak? Nemůže, téměř ze dne na den, přijít nějaká událost jako současná virová pandemie, která vše změní? A změní tak, že návrat do normálu, který jsme znali, bude značně nejistý? Je to pravděpodobné. A varovných signálů přibývá. Jen namátkou jmenujme změny klimatu a náhlé lokální přívalové deště, ale i sucho způsobené nedostatkem pravidelných srážek včetně sněhových, které nedrtí jen přírodu, ale i lidi, nebo také kůrovcovou kalamitu a mnohé další.

Krajina, jak ji známe, se skládá ze vzájemně propojených ekosystémů, které nám poskytují celou řadu služeb. Nejsou ovšem poskládány vedle sebe jako dílky skládačky, jednotlivé služby se překrývají a prolínají. Představme si dětskou hru dřevěnou věž Jenga jako krajinu. Jednotlivé kostky pak znázorňují ekosystémy v krajině, poskládané a provázané tak, aby byla věž pevná a odolná. Při hře kostky posouváme, přeskládáváme – mění se tlak na ně a tím stabilita věže. Věž se nakonec sesype.

A velice podobně je to s využíváním krajiny. Měníme ekosystémy, měníme jejich funkce a schopnost poskytovat služby člověku. Jako zjednodušený příklad uvedu průmyslové zemědělství a lesnictví. Zavedením rozsáhlých monokultur na polích i v lesích, jejich odvodněním a používáním těžké mechanizace došlo k úbytku organické hmoty v půdě, ztuhnutí půd a následné ztrátě schopnosti krajiny zadržovat vodu. Důsledky známe – povodně, ale i sucho. Celá problematika je však

daleko komplexnější. Musíme si uvědomit, že jsme mnohdy neuváženým využitím krajiny a jednotlivých ekosystémů posunuli těžiště rovnovážného stavu krajiny. Ekosystémy se dostávají do krajních poloh a bude stačit málo, aby se celý fungující systém krajiny zhroutil. Kolik času zbývá, nevíme. Rozdíl mezi věží a krajinou je v tom, že věž můžeme postavit znovu. Navrátit krajinu do původního stavu nebude dost dobře možné. Neuváženým využíváním ekosystémů jsme změnili jejich kvalitu. Jsou narušené a mnohde nevratně poškozené.

Evropská úmluva o krajině

Evropská úmluva o krajině (EÚK, Council of Europe 2000) poukazuje na nutnost chápání krajiny jako celku. Jde o normu mezinárodního práva přijatou Radou Evropy (RE), jejíž zásady péče o krajinu se zavázaly naplňovat mnohé členské státy RE, mezi něž patří i země, které nejsou členy Evropské unie. V r. 2019 uplynulo 15 let od doby, kdy se i Česká republika zavázala naplňovat principy Úmluvy, a tedy:

- Posuzovat krajinu jako celek. V rámci ochrany krajiny, plánování a péče o ni musejí být přírodní a kulturní složky posuzovány dohromady, nikoli odděleně.
- Právně uznat krajinu jako významnou složku života obyvatel a společného kulturního a přírodního dědictví.
- Zapojit veřejnost a instituce veřejné správy do formulování a naplňování krajinných politik (strategií, koncepcí, programů, projektů a rozhodování), a podpořit jejich aktivní úlohu při péči o krajinu a v krajinném plánování.